

Okul Öncesinde Kaynaştırma

Aile Eğitimi

Yrd. Doç. Dr. Hatice BAYRAKLI
Prof. Dr. Bülbin SUCUOğLU

3. Baskı

Yrd. Doç. Dr. Hatice Bayraklı
Prof. Dr. Bülbin Sucuoğlu

OKUL ÖNCESİNDE KAYNAŞTIRMA: AİLE EĞİTİMİ

ISBN 978-605-318-799-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Mart 2017, Ankara
3. Baskı: Mart 2022, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Yrd. Doç. Dr. Hatice Bayraklı

Yrd. Doç. Dr. Hatice Bayraklı Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde öğretim üyesidir. Uygulamalı davranış analizi, erken çocukluk özel eğitimi, kaynaştırma ve özgül öğrenme güçlüğü alanlarında lisans dersleri vermektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan aileler, erken müdahale ve okul öncesinde kaynaştırma konularında araştırmalar yapmaktadır.

Prof. Dr. Bülbin Sucuoğlu

Prof. Dr. Bülbin Sucuoğlu Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümünde öğretim üyesidir. Uygulamalı davranış analizi, otizm ve zihin engelliler konularında lisans, erken çocukluk özel eğitimi ve okul öncesinde kaynaştırma konularında konularında lisansüstü dersler vermektedir. Son yıllarda ilkokul ve okul öncesinde kaynaştırma, sınıf yönetimi, sosyal beceri öğretimi ve özellikle öğretmen eğitimi konularında araştırmalar yapmakta ve projeler yürütmektedir.

ÖNSÖZ

Erken müdahalenin en etkili yollarından biri olarak kabul edilen okul öncesinde kaynaştırma özel gereksinimli çocuklara gelişimsel ve akademik beceriler açısından olumlu katkılarda bulunmaktadır. Okul öncesi kaynaştırmadan söz konusu yararların sağlanabilmesi için ise akranlarıyla aynı eğitim ortamında olmaları sağlanırken gereksinimleri de karşılanmalıdır. Başarılı kaynaştırma uygulamaları okul öncesi öğretmenleri, özel eğitim öğretmenleri ve anne babaların işbirliği yapmalarıyla, özellikle anne babaların okul öncesi öğretmenleri ile etkili etkileşim kurmaları ile mümkün olabilir. Ancak, kaynaştırmanın başarıya ulaşmasındaki en önemli elemanlar olan anne babalar ve öğretmenler kaynaştırma uygulamaları söz konusu olduğunda çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Okul öncesi öğretmenleri özel gereksinimli çocuklarla ilgili bilgi ve becerilerinin sınırlı olması, okul öncesi kurumlarda özel eğitim öğretmenlerinin bulunmaması ya da anne babalarla işbirliği yapma gibi konularda güçlükler yaşamaktadırlar. Anne babalar ise okul öncesi öğretmenlerle etkileşim ve işbirliği yapamama, okul idaresi, öğretmen ya da diğer çocukların anne babalarının olumsuz tutumlarıyla karşılaşma gibi güçlüklerle karşılaşmakta; okul öncesi öğretmenlerinden beklentileri çok sınırlı olmaktadır. Tüm bu sorunlar bir araya geldiğinde özel gereksinimli çocukların kaynaştırmadan göreceği yararlar azalmakta, beklenen olumlu sonuçlar elde edilememektedir. Bu noktada hem okul öncesi öğretmenlerinin hem de özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin güçlüklerinin azaltılması önemlidir. Okul öncesi öğretmenlerine ve anne babalara gereksinimlerini karşılamaya yönelik destek eğitim programlarının uygulanması bu güçlükleri azaltmada yararlı olabilmektedir.

Uluslararası alan yazına baktığımızda kaynaştırmanın başarısını arttırmak için yapılan çalışmaların daha çok okul öncesi öğretmenlerinin eğitim programları aracılığıyla desteklenmesine yönelik olduğunu görmekteyiz. Benzer şekilde ulusal alan yazında da, sınırlı sayıda da olsa, okul öncesi öğretmenlerini kaynaştırma konusunda desteklemeye yönelik bazı çalışmalarla karşılaşmaktayız. Ancak, bir sistem olarak yürütülmesi gereken kaynaştırma uygulamalarında taraflardan sadece birinin desteklenmesi yeterli olmamaktadır. Kaynaştırmanın başarısında kilit bir öneme sahip olan anne babaların da eğitim programları aracılığıyla desteklenmesi

özel gereksinimli çocuklarla ilgili daha olumlu gelişmelerin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Anne babaların okul öncesi kaynaştırmadaki öneminden hareketle bir çalışma planlanmış; bu çalışmada çocukları okul öncesi kurumlara devam eden anne-babaların gereksinimleri ilk kez araştırılarak bu gereksinimleri temel alan bir anne-baba eğitim programı geliştirilmiştir. Bu program bir grup anneye uygulanmış ve programın hem anneler hem de çocukları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde gerçekleştirilen çalışma kapsamında özel gereksinimli çocukları okul öncesinde kaynaştırma uygulamalarına devam eden annelerin gereksinimlerinden yola çıkılarak geliştirilen program sekiz hafta süreyle uygulanmıştır. Program öncesinde, program devam ederken, program sonrasında ve son olarak izleme aşamasında nitel ve nicel veriler toplanmıştır. Programın değerlendirilmesine yönelik yapılan analizler programın annelerin çocuklarının eğitimiyle ilgili gereksinimlerini karşıladığı, okul öncesi kaynaştırmayla ilgili güçlüklerini azalttığı ve annelere olumlu katkılarda bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, annelere yönelik olarak geliştirilmiş olan programın özel gereksinimli çocukların davranışları üzerinde istendik yönde etkileri olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın gerek ulusal gerek uluslararası alan yazında bir ilk olmasından ve hem annelerin hem de özel gereksinimli çocukların programdan yarar görmelerinden hareketle programın Türkiye ve KKTC'deki okul öncesinde kaynaştırma uygulamalarına yararı olacağı düşünülerek bir monograf olarak hazırlanmasına karar verilmiştir. Bir noktanın altını çizmekte yarar görüyoruz. Ülkemizde birçok sorunla karşılaşılacak okul öncesi kaynaştırma uygulamalarının başarısının artması için hem okul öncesi öğretmenlerinin hem anne babaların desteklenmesi gerekmektedir. Umarız ki ileride öğretmen ve anne-baba eğitimini birlikte kapsayan programlar geliştirilerek anne-babalar ve öğretmenlere uygulanarak okul öncesi kaynaştırmanın başarısının artması sağlanabilir.

Elinizdeki kitap beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde okul öncesi kaynaştırma, özel gereksinimli küçük çocuğu olan anne babaların gereksinimleri, bu anne babalara yönelik eğitim programları, okul öncesi kaynaştırmada anne baba öğretmen ilişkisi ve iletişimiyle ilgili alan yazın hakkında bilgi verildikten sonra çalışmanın amaçları açıklanmıştır. İkinci bölümde katılımcı özellikleri ile anne eğitim

programı öncesi, sırası, sonrası ve izleme aşamalarına ilişkin veri toplama süreci hakkında bilgi verilmiştir. Bu kapsamda kullanılan nitel (görüşme soruları, araştırmacı günlüğü, gözlemci notları) ve nicel (gözlem formları, öz-bildirim araçları) veri toplama araçları tanıtılmıştır.

Anne eğitim programının geliştirilmesine yönelik ön çalışmalar üçüncü bölümde yer almıştır. Ön çalışmalarda annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve programın içeriğinin oluşturulması amacıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, programın içeriğinin oluşturulması, içeriğin tanıtılması ve pilot uygulamaya yer verilmiştir. Dördüncü bölüm program öncesi nicel verilerin toplanması, programın uygulanması, program sonrası ve izleme aşamalarındaki verilerin elde edilmesiyle ilgili bilgileri içermektedir. Anne eğitim programının değerlendirilmesine yönelik bulguların açıklandığı ve tartışıldığı beşinci bölümde program sonrasında ve izleme aşamasında elde edilen nitel ve nicel bulgular ile programın sosyal geçerliğine ilişkin bulgular özetlenmiştir. Ayrıca, söz konusu bulgular ilgili alan yazın çerçevesinde tartışılarak okul öncesi kaynaştırmaya ve anne eğitim programına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Okul öncesi kaynaştırmayla ilgilenen araştırmacıların, kaynaştırmayla ilgili politikalara yön verenlerin, özel gereksinimli çocukları olan anne babaların, okul öncesi öğretmenlerinin, özel eğitim ve okul öncesi eğitim lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin kitabımızdan yararlanmalarını diliyoruz...

Yrd. Doç. Dr. Hatice Bayraklı

Prof. Dr. Bülbin Sucuoğlu

Ankara, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
EKLER.....	xiii
ÇİZELGE LİSTESİ	xiv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİNDE KAYNAŞTIRMA: AİLE EĞİTİMİ

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne Babalar	1
Özel Gereksinimli Küçük Çocuğu Olan Anne Babalarla İlgili Araştırmalar	7
Özel Gereksinimli Küçük Çocuğu Olan Anne Babaların Gereksinimleri	7
Özel Gereksinimli Küçük Çocuğu Olan Anne Babalara Yönelik Anne Baba Eğitim Programları	12
Okul Öncesi Kaynaştırmada Anne Baba Katılımı ve Anne Babaların Öğretmenle İlişkileri.....	26
Çalışmanın Amacı ve Aşamaları	30

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA MODELİ, KATILIMCILAR VE VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Katılımcıların Özellikleri.....	35
Veri Toplama Araçları.....	36
Nitel Araştırma Veri Toplama Araçları	37
Görüşme soruları.....	37

Araştırmacı günlüğü	39
Gözlemci notları	39
Nicel Araştırma Veri Toplama Araçları.....	40
Bilgi formu.....	40
Gözlem formları	40
Öz-bildirim araçları.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANNE EĞİTİM PROGRAMI'NIN HAZIRLANMASI

Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesine Yönelik Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi	55
AEP'nin Hazırlanması	56
Gereksinim Belirlemeye Yönelik Görüşmelerde Ortaya Çıkan Gereksinimler	56
Çocuğun eğitimine ilişkin gereksinimler	58
Diğer gereksinimler	78
AEP'nin İçeriğinin Hazırlanması	84
Pilot Uygulama	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANNE EĞİTİM PROGRAMI'NIN UYGULANMASI VE VERİLERİN TOPLANMASI

Program Öncesi Nicel Verilerin Toplanması.....	97
Program Öncesi Gözlem Verilerinin Toplanması.....	97
Program Öncesinde Öz-bildirim Araçları ile Veri Toplanması.....	98
AEP'nin Uygulanması.....	99

Program Sonrası Nitel ve Nicel Verilerin Toplanması.....	100
Program Sonrası Nitel Verilerin Toplanması.....	100
Program Sonrası Nicel Verilerin Toplanması.....	100
Program sonrası gözlem verilerinin toplanması	100
Program sonrasında öz-bildirim araçları ile veri toplanması.....	101
İzleme Verilerinin Toplanması	101
İzleme görüşmeleri.....	101
İzleme aşamasında nicel verilerin toplanması.....	101
Nitel Verilerin Geçerliğine ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular	102
Uygulama Güvenirliği.....	105

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

AEP Sonrası Elde Edilen Bulgular	109
AEP'nin Değerlendirilmesine İlişkin Nitel Bulgular	109
Programın olumlu katkıları.....	111
Programın başarılı yönleri.....	137
Programa yönelik eleştiriler	146
Programın daha etkili olmasına yönelik öneriler.....	147
Gözlem Formlarına İlişkin Bulgular.....	152
Anne davranışlarına ilişkin gözlem bulguları.....	152
Çocuk davranışlarına ilişkin gözlem bulguları.....	156
Öz-Bildirim Ölçeklerine İlişkin Bulgular.....	161
Annelere ilişkin bulgular	161
Öğretmene ilişkin bulgular	164

Çocuklara ilişkin bulgular	164
İzleme Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular	166
Programın Devam Eden Olumlu Katkıları	166
Çocuğa devam eden katkıları	166
Anneye devam eden katkıları	168
Programla İlgili Görüşler	173
Memnuniyet	173
En az kullanılan beceriler	174
Sosyal Geçerliğe İlişkin Bulgular	175
AEP Aracılığıyla Annelerin Güçlendirilmesi	177
Sonuç	184
Öneriler	185
Kaynakça	187
Ekler	207

EKLER

Ek 1. Anne Gereksinim Belirleme Anne Görüşme Soruları	208
Ek 2. Öğretmen Görüşlerine Göre Anne Gereksinim Belirleme Görüşme Soruları	214
Ek 3. Program Sonrası Anne Görüşme Soruları	217
Ek 4. Program Sonrası Öğretmen Görüşme Soruları.....	219
Ek 5. Anne İzleme Görüşmesi Soruları	221
Ek 6. Bilgi Formu.....	222
Ek 7. Anne Davranışları Gözlem Formu.....	224
Ek 8. Çocuk Davranışları Gözlem Formu.....	233
Ek 9. Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı	234
Ek 10. Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği	239
Ek 11. Anasınıfı Anne Baba-Öğretmen İlişki Ölçeği-Ebeveyn Formu.....	242
Ek 12. Anasınıfı Anne Baba-Öğretmen İlişki Ölçeği Öğretmen Formu.....	244
Ek 13. Erken Müdahalede Ebeveyn Öz Yetkinlik Ölçeği	246
Ek 14. Okul Öncesi ve Anasınıfı Davranış Ölçekleri.....	250

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 1. Anne Görüşmelerinden Elde Edilen Temalar ve Alt Temalar ile Frekansları	57
Çizelge 2. Anne Gereksinimlerine İlişkin Öğretmen Görüşmelerinden Elde Edilen Temalar ve Alt Temaları ile Frekansları	57
Çizelge 3. Anne Eğitim Programı.....	87
Çizelge 4. Veri Toplama Süreci	102
Çizelge 5. Program Sonrası Anneler ve Öğretmenlerle Yapılan Görüşmelerden elde Edilen Tema ve Alt Temalar ile Frekanslar.	110
Çizelge 6. Anne ve Çocuk Davranışları/Ev ve Okul Gözlemleri..	153
Çizelge 7. Öz-bildirim Ölçeklerine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Toplam Puanları.....	162
Çizelge 8. İzleme Görüşmelerinde Elde Edilen Temalar ve Alt Temalar ile Frekansları	166

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Eğitim Oturumlarının Akışı.....	99
Şekil 2. Olumlu Anne Davranışları	154
Şekil 3. Olumsuz Anne Davranışları.....	155
Şekil 4. Çocuk Olumlu Seslendirmeler-Konuşmalar/ Ev Gözlemleri	156
Şekil 5. Çocuk Yönergeye Uyuma/Ev Gözlemleri	156
Şekil 6. Olumsuz Çocuk Davranışları/Ev Gözlemleri	157
Şekil 7. Çocuk Olumlu Seslendirmeler-Konuşmalar/ Okul Gözlemleri	159
Şekil 8. Çocuk Yönergeye Uyuma/Okul Gözlemleri.....	159
Şekil 9. Olumsuz Çocuk Davranışları/Okul Gözlemleri.....	160

1. BÖLÜM

OKUL ÖNCESİNDE KAYNAŞTIRMA: AİLE EĞİTİMİ

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne Babalar

Gelişim doğuştan getirilen özelliklerin çevresel faktörlerle etkileşime girmesinden etkilenir. Yaşamın ilk yıllarındaki gelişim ve öğrenme özellikleri sonraki yıllarda gelişim ve öğrenme üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde etkide bulunabilir. Doğuştan ya da sonradan edinilen risk durumlarının olması çocukların gelişimi üzerinde dezavantajlara yol açabilir. Özel gereksinimli olmak söz konusu dezavantajlı durumlardan biridir.

Erken yıllar gelişimin her alanında önemli değişikliklerin yaşandığı, büyümenin ve öğrenmenin çok hızlı olduğu yıllardır. Ancak, bahsedilen ilerlemeler özel gereksinimli çocuklarda kesintiye uğradığı için bu çocukların akranlarıyla aralarındaki gelişimsel farklar büyümektedir. Söz konusu nedenle yetersizlik durumunun yol açtığı olumsuz etkileri azaltmak ve ikincil yetersizliklerin ortaya çıkmasını önlemek için erken çocukluk müdahale programları uygulanarak özel gereksinimli çocukların gelişimleri desteklenebilir (Guralnick, 2000).

Okul öncesinde kaynaştırma erken çocukluk dönemindeki müdahalelerin en etkili yollarından biridir (Guralnick, 2016). Okul öncesi kurumlarda akranlarıyla birlikte eğitim görürken aynı zamanda gereksinimleri de karşılanan özel gereksinimli çocuklar gelişimsel alanlarda ilerleme göstermekte (Frauzer-Cross, Traub, Hutter-Pish-

gahi ve Shelton, 2004; Odom ve ark., 2004; Sever, 2007), sosyal-duygusal ve akademik beceriler açısından gelişmektedirler (Odom ve ark., 2004). Bu olumlu çıktıların (Frauzer-Cross ve ark., 2004; Odom ve ark., 2004) ve yasal düzenlemelerin (Individuals with Disabilities Education Act, 2004; Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2012) etkisiyle okul öncesi kaynaştırma çok sayıda ülkede giderek daha fazla destek görmektedir.

Türkiye’de 2012 yılında güncellenen Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile birlikte 37-66 ay arası özel gereksinimli çocukların okul öncesi eğitim alması zorunlu hale getirilmiştir. Yönetmeliğe göre özel gereksinimli çocukların okul öncesi eğitimi, okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma uygulamaları yoluyla alması önceliklidir. Yönetmelik ayrıca, kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü okulların ailelerin gereksinimleri doğrultusunda aile eğitim programları düzenlenmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Özel gereksinimli bireylerle ilgili yasaların çok sınırlı olduğu KKTC’de ise kaynaştırma uygulamalarına ilişkin herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, KKTC Milli Eğitim Yasası’nın (1986) ikinci bölümünde yer alan Genellik ve Eşitlik, Zorunlu Eğitim ve Öğretim Hakkı ile Olanak Eşitliği ilkeleri doğrudan kaynaştırma uygulamalarıyla ilgili olmasa da tüm çocuklara ayırım gözetmeksizin, akranlarla birlikte eşit fırsatlarla eğitim sunulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kaynaştırma uygulamaları, anne babaların, genel eğitim ve özel eğitim öğretmenlerinin bir arada çalışmasını gerektirir. Bu uygulamalar anne babaların, özel eğitim destek hizmetlerini veren kurumların ve genel eğitim okullarının yer aldığı bir sistem tarafından desteklendiğinde başarılı olabilir. Kaynaştırma sürecinde öğretmenlerin ve anne babaların karşılaştığı sorunlar kaynaştırma uygulamalarının başarısını engellemektedir. Kaynaştırmanın uygulandığı okul öncesi kurumların ve bu kurumlarda çalışan okul öncesi öğretmenlerinin nitelik ve nicelik yönünden yetersiz olması (Akalın, Demir, Sucuoğlu, Bakkaloğlu ve İşcen, 2014; Buysse, Skinner ve Grant, 2001; Odom ve ark., 2004), bu kurumlarda özel eğitim öğretmenlerinin olmaması